

Марко Пејковић

НЕМАЊИЋКА ДРЖАВОТВОРНОСТ КАО ВОДИЧ ЗА СРПСКУ БУДУЋНОСТ

Нема те политичке идеје која је оставила такав печат у српској историји као идеја немањићке државотворности. И то не просто печат. Немањићка државотворност је срж нашег политичког бића, без које не би било српске државе у историји. А и чињеницу да још увек постојимо као држава – осим Божијој милости – дугујемо управо немањићком схватању државе и политике, тачније ономе што је од тога у пракси остало да светлуца као угарак у не тако блиставој српској садашњости и скоријој прошлости.

Пре него што видимо каква је немањићка државотворност некада била и како би она могла да нам буде водич за будућност данас, кратко да разјаснимо шта подразумевамо под појмима *државотворност* и *водич за будућност*.

Немањићка *државотворност* није плод некакве теоријске маштарије. Ради се о појму који је настао еволутивним током, самом политичком делатношћу династије Немањића. Над њим је могућа само накнадна рефлексија, он није пука ментална конструкција уображених „интелектуалаца“. Људи који нису имали лични опит, тј. лични улог у политици (а о политици су само теоретисали), листом су се показали као духовни подстрекачи било великих злочина у виду револуција и терора било – односно барем – великих економских криза. Тако су мрачне идеје гордых француских „просветитеља“, умишљеног Маркса и њихове духовне деце-практичара (у виду Лењина, Хитлера, Мао Це Тунга, Пол-Пота, Броза, Павелића и сличних), вргнуле читав свет у вртлог крвавих ратова, терора и револуција када је (процентуално гледано и са урачунатим фактором технолошког развоја) страдало неупоредиво више цивилног становништва него у време „затуцаних“ краљева, царева и Цркве.

У том смислу, *водич за будућност* нама не сме никада да буде некакав план или замисао која се по сваку цену мора остварити, зато што тако – наводно – кажу „научни закони“ или „људски разум“. Или још горе „наша воља“. Било који план таквог кова, макар то био и онај који за потку има кодификовано средњевековно наслеђе у виду немањићке политике, није у духу десног, Богом благословеног пута. Само су опрелешћени фанатици које смо већ споменули спремни да своје идеје – ако треба и силом – намећу народу, па и читавом свету. Ми не знамо да ли ће се немањићка

државотворност икада опет у пуном замаху васпоставити, али можемо да је усвојимо као личну политичку вредност, тј. водич за будућност. Њен идеал ћемо неговати, али околности потребне за њен живот у будућности нису у домаћају наших сила. Такве околности ће уследити када садашња илузијама опијена већина сама одлучи да се придружи нама услед убедљивости наших аргумената (мање вероватно) или када нека драматична криза или рат у земљи или свету (далеко страшнији него ово што видимо сад и претходних година) изврше такав утицај на њих да се макар запитају следеће – *„Није ли колосек којим смо се до сада кретали сам по себи лош? Има ли смисла иминкати шине или би требало напустити сам колосек и кренути неким другим колосеком, неким другим правцем?“*.

Дакле, јасно је да се немањихка државотворност не може свести у било какав оквир модерног Просветитељства или његових савремених изданака. Она је дакако мање удаљена од традиционалних монархистичких – и не само монархистичких – поредака предмодерног доба (средњег века и антике). Ти предмодерни пореци су били органско-еволутивни у смислу да нису били плод некаквог интелектуалистичког плана, већ плод једне социјалне интеракције наслагане у вековима и миленијумима временског тока. Тачније, сви су били засновани на обичајима – друштвени сукоби су амортизовани спонтано насталим обичајима. Политика је била просто напетост између обичаја који су настојали да се устале и хира (самовоље) појединаца који су настојали да их скрше. Таква политика је по својим плодовима била много мање погубна од касније „просветитељске“. Но, иако је немањихка државотворност делом подразумевала и овакву предмодерну политику која је постојала и у другим државама, она се никако није могла свести само на њу, већ је имала значајну политичко-духовну надградњу која ју је суштински одвајала од свих других држава.

И то не само од нехришћанских. Немањихка државотворност је феномен који се значајно разликује и од других хришћанских, тј. православних држава какве су постојале пре 1054. на западу Европе. Па чак и од оних православних држава које су се, на неки начин, идентификовале са одређеним Помесним Црквама све до данас, као што су биле константинопољска (византијска), бугарска, грузијска или руска. Да видимо како су изгледале те разлике у најосновнијим цртама.

На Западу Европе видимо стално трвење и кржаве сукобе између римских папа и краљева и царева око тога ко треба да има главну реч у дефинисању граница црквене и

световне власти. Папе су од VIII века постале и световни владари, а не само духовна лица. С друге стране, негде у то доба су и световни западни владари и властела након викиншко-норманско-готских најезда и опустелих манастира и опатија почели да се мешају у администрацију духовног живота – запоседањем црквене имовине, обновом храмова и једностраним постављењем свештеника без епископског одобрења. Тако су стицали адут да неометано управљају земљом на којој се налазио дотични храм или манастир, тј. аргумент дату земљу никада нише не врате цркви. Ни то им није било довољно, па су тежили и да преостале епископије потчине себи тако што би дотичног епископа увели у феудални чин, као њима потчињеног вазала. Настао је хаос на Западу услед овог двојства – многи су били истовремено и духовна и световна лица (епископи и политичари), како папа, тако и многи епископи. Није била реткост да се на једној линији свађе нађе папа са својим присталицама – племством и клирицима, а на другој немачки краљ или цар са својим световним великашима од којих су неки такође имали епископски чин! И тако је било неколико векова – препирке, рат па примирје између папе, краљева и разних клирика. И онда опет и опет исто испочетка.

Оваква јагма за материјалним добрима и политичком моћи, чак и на штету онога што је административно гледано била Црква или након 1054. оно што се само називало „Црквом“, али није била то већ јеретичка групација – свакако није могла да пружи подстицајну атмосферу за владаре на Западу да негују чак и ону површну, социолошку духовност – а о православној и да не причамо. Сама чињеница да је једина оса сукоба између папе и световњака на Западу била не око догми, већ око материјалне моћи – док су сви заједно били у филиоквистичкој и другим јересима – говори сама за себе. Многи научници на Западу су сагласни да је такав папин пад у глѐб политичких хирова, пуке моћи и јагме за материјалним добрима и прозивео погодно тло за фаталистички протестантски пуританизам и секташтво неколико векова потом.

Линија између црквене и световне власти није била јасна ни на православном Истоку. Сви знамо из житија светих – ако не већ из историјских докумената и књига – колико су проблема грчким светитељима задавали богохулни и јеретички цареви. Ако би цар проценио да му је у интересу очувања, проширења или повраћаја територије да крене на пут мешања православних догми са јеретичким – он је врло често тај пут предузимао, па су прогони, ливкидације и немири правоверних били јако чести. Некада би се административни врх Цркве томе супротставио у мањој или већој мери, а некада је читава борба са таквим царевима спадала на плећа обичних монаха и простог народа.

Ово гложење Цркве и царева није на крају уништило Веру, она је сачувана за разлику од Запада, али опет за разлику од Запада, дошло је до осипања политичке и економске моћи које је на крају олакшало турску инвазију и физички вишевековни јарам.

Административни врх грузијске Цркве је бар једном дуже време проводио у црквеном општењу са јерменским монофизитским јеретицима (ако већ и сам није отворено био монофизитски) под утицајем грузијског краља који је имао добре односе са византијским царем склоном монофизитизму, док је врх бугарске Црква, такође барем једном, почетком XIII века под притиском владара Калојана упао у папску јерес, склопивши церемонијалну унију са Римом у чину владарског крунисања.

А откако је стекла аутокефалију од Цариграда, руска Црква је непрестано под ударима позападњачених царева из династије Романов. Да подсетимо само како је Петар Велики укинуо институцију руског патријарха и увео Синод (како би лакше контролисао епископе и наметао им своју вољу) или како је Катарина Велика затварала манастире и прогонила свештенике са све веронауком из школа. Позападњачење и поступци ова два и других руских царева (сем последњег) је био увод у позападњачење остатка властеле и интелектуалне елите, а то опет – увод у болшевизацију.

И на Истоку и на Западу, овај сукоб црквених и политичких власти је у овом или оном степену или облику само метастаза оне заблуде чији су аутори са краја V века били – тада још увек по верским догмама православни – папа Феликс III и Гелазије I. Они су у више својих дела истицали да духовна власт римских папа (*auctoritas*) мора бити увек важнија и већа у очима Бога од оне власти коју врше световни владари (*potestas*). По њима, папе дефинишу које питање или материја потпада под духовну, а које под световну власт, папа и његови клирици треба да буду кроз изузети од судске власти владара, јер – тобоже – папе ће имати одговорност пред Богом за световне владаре. Да иронија буде већа, ова двојица папа су столовала у Риму док је над њима краљевао један неправославни варварин и аријанац Одоакар и који је цара у Цариграду држао за препреку својим овоземаљским политичким амбицијама. Сада се види када и какво је искушење заложено у темеље папског трона које је експлодирало када је папа постао и формално световни владар, како смо већ рекли (у VIII веку). То што су западноевропски владари хрлили ка томе да отму од Цркве што су више поседа и моћи могли, никако не аболира самог папу који је – макар на идејном нивоу – далеко пре њих упао у вртлог профаних и макијавелистичких политичких умовања и комбинација из

којих – нажалост – никада није успео да се избави, упавши на крају и у отворену јерес под анатемом 1054.

С друге стране, парадоксално, Феликс и Гелазије су само у случају избора константинопољског патријарха признавали водећу улогу источном римском цару (под условом да се исти повиновао у свему папама, разуме се), тј. ромејског императора су држали за одговорнијег не само за оно што су папе дефинисале као подручје световног, већ и за подручје духовног у локалном цариградском домену од цариградског црквеног предстојатеља. То није важило за остале Помесне Цркве, где су папе задржавале апсолутну слободу одлучивања и тежиле да потпуно искључе било какво уплитање цариградског цара у црквене послове. Тиме су ова двојица папа, по свему судећи, пружили цариградском цару макар делимично оправдање да редовно интервенише у цариградске црквене послове по свом нахођењу, слабо или нимало ценећи притом ставове цариградског патријарха. Што је у комбинацији са већ постојећом царском бригу за Цркву уопште кроз сазивање и председавање Васељенским Саборима могло само додатно да усмери цара у једностраност – идентичну папској само на другој страни медаље – уместо у *саборност*.

И ово је кључна вододелница између Немањића и свих других држава у оно време. На Западу ако је некаквих црквено-световних „сабора“ које су сазивали папа или цар и било, ту се радило о „саборима“ који су служили да потврде у пракси начело превласти и доминације световне власти над црквеном и обратно. Није било говора о једнакој важности црквене и световне власти за најважнија питања како од црквеног тако и државног значаја. У Византији таквих формалних сабора није било – све се дешавало закулисно, најчешће сасвим иза леђа јавности. Цар и моћници из царске палате са војсковођама су пресудно утицали на избор водећих клирика, као и на опште смернице верске политике. Васељенски Сабори нису били правило и редовност у Византији, већ строги изузетак. Они су настајали након вишедеценијске и вишевековне мученичке борбе светих за чистоту вере коју су кварили световни владари са својим марионетским патријарсима. И осим тога, решавали су строго догматско-канонска питања, без световних тема.

Немањићка држава је у својим темељима имала саборност Цркве и државе. У немањићкој Србији током целог њеног трајања, ми не налазимо ништа од онога што смо малопре поменули код других – владари Немањићи никада нису притискали

предстојатеља СПЦ да снисходи у домену догми неправославнима како би се остварио – наводно – некакав политички или земаљски циљ. Нема чак сукоба и ратовања између владара и архиепископа-патријараха ни око неке друге (недогматске) теме! Нема ни ширих социјалних превирања – било да се ради о духовној или световној материји! И држава и Црква заједно и равноправно утичу на доношење одлука од најбитнијег и *црквеног* и *политичког* значаја за Србију, као што су: 1) крунисање или абдикација (смена) краља услед лоше владавине или здравствених разлога, 2) представљање савладара или наследника престола, 3) постављање новог архиепископа, 4) отварање нових епископија, 5) заснивање нових манастира, 6) промена статуса непокретне имовине између суседних епископија или манастира, 7) кодификација закона државе (Душанов Законик), 8) безбедност (Немањин сабор против „богумила“ – а заправо метежних Латина, смена Владислава због лоше одбране од Монгола). Овде јасно видимо да догме и канони нису ствар ових црквено-државних сабора, већ друга државна и црквена питања и то само она најважнија – која нису текућа. За текућа питања, сваки од два домена је задржао пуну унутрашњу слободу. Исто тако су постојали жупски сабори, који су решавали локална питања по истој матрици.

У раду сабора су учествовали многи из редова обеју власти – краљ (велики жупан), чланови династије, жупани, велика и мала властела према броју војника којима је заповедала (тисућници, сатници, педесетници и десетници), краљеви дворски службеници, али и (архи)епископи, игумани и монаси. Притом, за разлику од Запада, духовна лица нису могла имати световне чинове и положаје истовремено – и обратно.

И оваква саборност је била немањичка државотворност коју је Свети владика Николај (Велимировић) назвао *Теодулијом*: „Свети Сава је тако установио и утврдио да архиепископ србски буде први слуга Христов у чину духовном а краљ србски први слуга Христов у чину грађанском. А кад је архиепископ слуга Христов, то су слуге Христове и сви свештеници, и кад је краљ слуга Христов, онда су слуге Христове и сви чиновници, војни и грађански. Цела јерархија духовна треба да служи Христу, и цела јерархија војна и цивилна треба такође да служи Христу. Дакле не само црква има да стоји у служби Христу него и држава, и то држава ни мало мање него црква, и краљ ни мало мање него архиепископ. Теодулија је пут и сврха цркве и Државе подједнако“.

Разлику између српске *Теодулије* и осталих модела црквено-државних односа Истока и Запада можемо сликовитије схватити „теолошки“, и то кроз позивање на

разлику халкидонског и анти-халкидонског (ублаженог монофизитског - миафизитског) догмата. Немањићка државотворност би представљала „халкидонску“ идеју, по којој постоје две „природе“ унутар људског друштва као два чина (црквени и световни) који су „несливени“ и „непомешани“, али који су увек заједно и „нераздељиви“, који увек делују у хармонији, увек и у свему у славу Бога. А остале државе су имале чисту „монофизитску“ идеју, према којој постоји само једна „природа“ у виду једног чина који има вредност у очима Бога (папски). Или ублажену „миафизитску“ идеју, према којој постоји једна „сливена природа“ у виду два чина (црквени и царски) који се преплићу и мешају до граница непознатљивости.

А колико су од православних догми удаљени монофизитизам и миафизитизам, толико су и од идеала православне заједнице удаљене оне државе које су делом или потпуно различите од српске *Теодулије*. Идеал православне политичке заједнице у виду *Теодулије* не значи да је то савршена држава или рај на земљи – у њој има проблема, грешака па и сукоба, али је у њој то сведено на минимум, рецимо на ретке обрачуне политичких првака око власти, али без икаквих опипљивих последица (било директних било индиректних) по Цркву или обичан народ. Што у другим порецима није био случај – напротив и нажалост.

Темељи и основне полуге немањићке теодулијске државотворности су биле толико јаке, да ни лично посртање појединих владара у погледу односа према римској јереси није могло дубље да уздрма читаву грађевину. Очијукање Светог Стефана Првовенчаног и Стефана Душана са папом је остало само на нивоу преговора и писама, и за шта се први покајао јавно на Жичком Сабору исповедивши са властелом правилан Символ Вере (због ког јавног преумљења се и посветио), а други надамо се макар приватно пред смрт што би му омогућило лично спасење (али не и статус светитеља, јер недостаје тај јавни аспект преумљења, с обзиром да преговори са папом нису одлучно били прекинути све док Урош „Нејаки“ није дошао на престо који се због тога – између осталог – и посветио). Након Немањића, део властеле је, почевши са Вуком Бранковићем и закључно са прозападном фракцијом смедеревског деспотата, прижељније занемаривао чистоту Вере зарад политичких рачуна, те смо зато сви колективно кажњени тада падом под Турке. Јер, иако у томе није било кривице народа и административног дела Цркве, како каже Свети владика Николај у Прологу – када је глава дуго болесна (старешине и вође), онда и срце временом онемоћа (народ). Овај наш светитељ подсећа на примеру јудејског краља Давида да Бог може да попусти

велико страдање и невољу на народ без икакве његове кривице, само зато што је владар упоран у греху. Ето, толико је битно на хришћански начин водити државу!

Теодулијски однос Цркве и државе је свеисторијски, макар на нивоу идеје. Иако је тачно да се ми можемо спасавати само обитавајући у Цркви, чак бивајући под окупацијом или неправославним владаром, то никако не значи да би требало да заборавимо на идеал *Теодулије*. Осим тога, чак и када смо били под окупацијом или без државе, наш народ је одлично памтио теодулско наслеђе, али га није држао само на срцу, већ је – колико су му год то могућности дозвољавале – примењивао начела Теодулије у промењеним, тежим околностима. Тада више није било српских краљева, царева, деспота, али је било сеоских првака и кнежева који су у слободним српским планинама имали одређену фактичку аутономију на локалном нивоу. Довољно је само да чујемо ове речи проте Матеје Ненадовића када је описивао сарадњу Цркве и народних првака (конкретно његовог оца Алексе посеченог потом у Сечи кнезова 1804) на општенародну ползу за време турске окупације: „... како клепало удари и народ у цркву поврви... и опет почну се разговарати... Кажемо ми да ћуте... Они истина ућуте на мало, но опет, особито жене, почну разговор и вреву. Онда обично мој отац, кад је у цркви, опомене народ и запрети да ћуте. Да видите, децо, да је попа цели дан говорио, не би тако ућуткао као што је неколико речи мог оца. Сви ућуте као да водом сваког залијеш. Зато, велим, нема цркве ни уредбе без мирске власти, а ни мирске без духовне; треба једну другу да поткрепљава, ако су раде да обе власти постојане буду. Ако ли једна над другом неко преимућство тражи, то су обе код простог народа слабе, и или касно или скоро обе пропале“.

Свети Владика притом одлично примећује да *Теодулија* није ишла у детаље – конкретне мере, одлуке, законе, политике и слично, то није нешто што треба прописивати шаблонски, плански или још горе догматски. То су управо радили модерни и антихришћански „просветитељи“. Конкретне контуре православног државног поретка ћемо морати да дамо ми или наши наследници у некој евентуалној будућности, стварајући у ходу нашег саживота – политичке обичаје. Ни Немањићи нису имали планове и детаље, али су до конкретних одлука долазили не само зато што су били надахнути свише (од самог Бога), већ и зато што су последично у непосредном саборском политичком сусрету са клирицима, монасима, властелом и обичним мирјанима кроз успоне и падове у пракси, на делу – учили да примене оно чему их је Вера неизрециво научила у сфери духа.

Али, зато је Теодулија много пажње обрађала на чистоту Вере. Она је извор и утока за све. Ако се и административни део Цркве и главари и народ држе чистоте Вере, све остало ће се временом складно, органски решити. Ако Веру било који од делова српског друштва не држи апсолутно чистом и без икаквих компромиса, све остало ће се претворити у ужас! Дакле, треба да урадимо све супротно од онога како смо учили од богоборних „српских“ западњака, комуниста или данас глобалиста који се у грчу гложе око ситница са другим људима и ту не желе да направе ни корак назад (имовина, стварне или замишљене увреде, статус) док се са Богом коцкају непрестано. А ми треба да без икаквих компромиса држимо Православље, а у осталом да попуштамо и правимо компромисе са светом према нашим потребама и моћима. Данас је већи део административног дела СПЦ (сем наше Епархије) мање или више у чељустима јереси екуменизма, политичка елита је мање или више у чељустима антисрпског глобализма, а остатак народа је јасније против глобализма (макар на речима) него што има свест о екуменизму. Али, та два је немогуће разлучити – ко служи отворено (или прећутно) екуменизму, несумњиво отворено (или прећутно) служи и глобализму. И обратно.

Но, нека не помислимо ми који тренутно нисмо у том глибу екуменизма и глобализма како смо нешто изузетно. Врло лако и ми можемо да склизнемо у то, и то много дубље од оних који су сада ту, само ако се погордимо кроз ликовање, злурадост и понижавање наше браће која још нису на нашем путу. Напротив, будимо свесни да чинимо оно што смо и дужни чинити. И схватимо да имамо дужност да браћу која још нису са нама помажемо на сваки начин – без компромиса у чистоти Вере. Ми плачемо и ридамо зато што нема још Епархија СПЦ које бране чистоту Вере као и ми – канонски и светоотачки. На крају крајева, ми бисмо били најсрећнији када би српски Патријарх и све владике наше Цркве анатемисали екуменизам, престали са саслуживањем и молитвама са јеретцима и незнабожцима и када би српска власт заузела чисто српско становиште без примеса сатанског глобализма. Односно, када би наше црквене и световне власти у потпуности усвојиле немањићку државотворност као *Теодулију* са центром у чистој православној Вери као модел својих међусобних односа за нашу будућност. Но, једино својим примером и молитвом за ту другу нашу браћу и кроз наше пожртвовање за њих можемо утицати – уз Божију помоћ подразумева се – да и они са нама сутра јединодушно крену у будућност. Са чистом *Вером* и њеним дететом *Теодулијом* у свим нашим срцима! Како радили, тако нам Бог помогао!